

USTAWA
z dnia
o uznaniu osobowości prawnej rzeki Odry

Preambuła.

Mając na uwadze, że:

1. rzeka Odra ma fundamentalne znaczenie dla dobrobytu środowiskowego, gospodarczego i społecznego na znacznej części terytorium Polski,
2. obowiązek ochrony zasobów wodnych, w tym rzek, jest uregulowany w przepisach krajowych, w szczególności w Ustawie z dnia 20 lipca 2017 r. – Prawo wodne (Dz.U. z 2017 r. poz. 1566 z późn. zm.), która wskazuje na konieczność racjonalnego gospodarowania wodami i ochrony ich jakości oraz ilości,
3. rosną w zatrważającym tempie zagrożenia związane z działalnością człowieka, z rozwojem przemysłu, działalnością rolniczą,
4. konieczna jest ochrona wyjątkowego ekosystemu rzeki Odry jako unikatowej całości przyrodniczej,
5. dotychczasowe mechanizmy ochrony okazały się nieskuteczne,
6. nasz świat jest zagrożony katastrofą klimatyczną, zaś działania chroniące naturę, przyrodę są absolutną koniecznością,
7. zrównoważony rozwój nie może być pustym hasłem i konieczne jest podjęcie konkretnych działań ratujących rzekę Odrę,
8. uznanie osobowości prawnej rzek lub innych ekosystemów jest skuteczną odpowiedzią na wyzwania współczesności dotyczące ochrony przyrody i ważną strategią odbudowania relacji pomiędzy człowiekiem a naturą,
9. dynamicznie rośnie liczba państw wdrażających to rozwiązanie, a osobowość prawną uzyskały między innymi rzeki Whanganui w Aotearoa Nowej Zelandii (2017), Yarra w Australii (2017), Atrato w Kolumbii (2017), Muteheaku shipu/Magpie w Kanadzie (2021), laguna Mar Menor w Hiszpanii (2022) i wiele innych,

10. Polska podpisała dokument Globalne Ramy Różnorodności Biologicznej Kunming-Montreal (CBD/COP/DEC/15/4), wypracowany podczas 15. Konferencji ONZ ds. Różnorodności Biologicznej w 2022 roku, który uznaje nadawanie praw naturze jako istotne narzędzie wdrażania Konwencji o różnorodności biologicznej,
11. uznanie osobowości prawnej rzeki Odry realizuje podstawowe zasady prawa europejskiego oraz międzynarodowego w zakresie ochrony środowiska, takie jak zasada prewencji czy zasada odpowiedzialności finansowej zanieczyszczającego. Ponadto jest zgodne z celami Ramowej Dyrektywy Wodnej (2000/60/WE), rozpoczynającej się od stwierdzenia: “Woda nie jest towarem, lecz dziedzicznym dobrem, które musi być chronione i bronione i traktowane jako takie”. Będzie też realizować Rozporządzenie (UE) 2024/1991 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 24 czerwca 2024 r. w sprawie odbudowy zasobów przyrodniczych, które dąży między innymi do odbudowy zdegradowanych ekosystemów (art. 1) oraz odbudowy naturalnej łączności rzek oraz naturalnych funkcji powiązanych równin zalewowych (art. 9).
uchwala się, co następuje:

Art. 1.

Rzeka Odra ma osobowość prawną.

Art. 2

Rzeka Odra jest integralnym ekosystemem, którego zasoby, funkcje i prawa podlegają ochronie zgodnie z przepisami niniejszej ustawy. Przez rzekę Odrę rozumie się:

1. Rzekę Odrę w granicach Rzeczypospolitej Polskiej jako jednolitą jednostkę geograficzną, biologiczną i hydrologiczną, która obejmuje w szczególności:
 - 1) wody powierzchniowe płynące, w tym ich ilość i jakość,
 - 2) osady denne, warstwy wodonośne i zasilanie dopływami,
 - 3) koryto rzeki, brzegi i obszary zalewowe,
 - 4) organizmy żyjące w rzece, w tym gatunki fauny i flory.
2. Dolinę rzeki Odry, rozumianą jako geograficzną jednostkę przyrodniczą i ekosystem, który wspiera funkcjonowanie rzeki i obejmuje obszary związane z jej naturalnymi

procesami hydrologicznymi, przyrodniczymi i biologicznymi, w tym obszary zalewowe, mokradła oraz ekosystemy przybrzeżne.

Art. 3

1. Odra ma prawo do:
 - 1) istnienia,
 - 2) swobodnego przepływu,
 - 3) naturalnej ewolucji jako ekosystem i pełnienia funkcji niezbędnych w ramach tego ekosystemu,
 - 4) zachowania rodzimej różnorodności biologicznej,
 - 5) regeneracji swoich zasobów,
 - 6) zasilania oraz bycia zasilaną przez warstwy wodonośne i dopływy.
2. Odra ma prawo do ochrony przed nieuprawnioną ingerencją, w szczególności prawo do wolności od zanieczyszczeń i prawo do odszkodowania za wyrządzone szkody. Odra dochodzi swoich praw na zasadach przewidzianych w ustawie, a w jej imieniu występuje Komitet Reprezentantów.
3. Zasoby Odry stanowią jej własność. Odra ma prawo do ochrony swojej własności zgodnie z przepisami kodeksu cywilnego. Zasoby Odry obejmują w szczególności: wodę rzeki Odry, osady dennie, warstwy wodonośne, faunę i florę oraz inne elementy jej ekosystemu.

Art. 4

1. Gospodarcze i rekreacyjne wykorzystanie Odry może odbywać się wyłącznie zgodnie z przepisami prawa oraz zgodnie z porozumieniami zawartymi w trybie określonym poniżej. Zakres gospodarczego i rekreacyjnego wykorzystywania Odry ustalony zostanie w drodze negocjacji między reprezentacją Odry a stosownymi organami państwa, samorządu oraz innymi zainteresowanymi podmiotami.
2. Zawarcie porozumienia z reprezentacją Odry nie jest wymagane w przypadku rekreacyjnego korzystania z rzeki, o ile nie narusza ono praw podstawowych rzeki wskazanych w art. 3. Rekreacyjne korzystanie oznacza w szczególności działania takie jak pływanie, kajakarstwo, wędkowanie oraz inne niekomercyjne formy wypoczynku, które szanują prawa i integralność ekosystemu rzeki. Komercyjne

korzystanie z rzeki w celach rekreacyjnych (np. organizowane spływy kajakowe lub zawody sportowe) wymaga zawarcia porozumienia, jeśli może wpływać na prawa rzeki lub jej ekosystem.

Art. 5

1. Porozumienia muszą być zgodne z zasadą proporcjonalności, rozumianą jako konieczność wykazania przez użytkowników rzeki, że gospodarcze lub rekreacyjne wykorzystanie Odry prowadzące do ograniczenia jednego z praw podstawowych wymienionych w art. 3 jest niezbędne, biorąc pod uwagę następujące czynniki:
 - 1) użytkownik realizuje uzasadniony cel (np. rolnictwo, wędkarstwo, pływanie, kajakarstwo) lub inną formę korzystania z rzeki, która jest społecznie akceptowalna albo wynika z interesu publicznego (np. adaptacja do zmian klimatu, zarządzanie ryzykiem powodziowym)
 - 2) środki, które mają zostać podjęte, są niezbędne do osiągnięcia uzasadnionego celu
 - 3) inny, w szczególności mniej zanieczyszczający środek lub taki, który miałby mniejszy wpływ na prawa rzeki, nie mógł zostać podjęty. W tym względzie zainteresowana strona będzie musiała wykazać, że spośród kilku odpowiednich środków wybrano ten, który jest najmniej szkodliwy dla interesów i praw rzeki.
2. Jeśli podstawowe prawa rzeki znajdują się w konflikcie z podstawowymi prawami innych osób lub grup, należy w dobrej wierze i oparciu o aktualny stan badań poszukiwać równowagi między różnymi interesami, aby je pogodzić albo nadać pierwszeństwo jednemu z nich. Decyzje w takich sprawach będzie podejmować Komitet Reprezentantów w porozumieniu z Komitetem Naukowym.
3. Każdy może zwrócić się do sądu lub organu administracyjnego w celu ustalenia, czy określony sposób wykorzystania rzeki narusza zasadę proporcjonalności, w szczególności, gdy istnieje ryzyko poważnych i nieodwracalnych szkód w ekosystemie rzeki.

Art. 6.

1. Odra jest reprezentowana przez Komitet Reprezentantów Odry.

2. Komitet Reprezentantów powinien działać w najlepszym interesie Odry, ze szczególnym uwzględnieniem ochrony praw podstawowych rzeki wymienionych w art. 3.
3. Komitet Reprezentantów jest powoływany przez ministra właściwego do spraw środowiska w terminie 30 dni od wejścia w życie ustawy.
4. Osoby wchodzące w skład Komitetu Reprezentantów nie mogą znajdować się w sytuacji konfliktu interesów względem praw rzeki oraz powinny posiadać wiedzę, doświadczenie oraz gotowość do działania na rzecz ochrony Odry. Skład Komitetu Reprezentantów powinien dążyć do zapewnienia równowagi płci.
5. Komitet Reprezentantów składa się z 15 osób:
 - 1) jedna (1) osoba będzie wskazana przez ministra właściwego do spraw środowiska
 - 2) dwie (2) osoby będą wskazane przez Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie
 - 3) trzy (3) osoby będą wskazane w trybie własnego regulaminu przez samorządy gmin, przez które przepływa rzeka Odra
 - 4) trzy (3) osoby będą wskazane przez najważniejsze grupy użytkowników rzeki Odry (np. przedstawiciele społeczności lokalnych, sektora rekreacji i turystyki, sektora rolnego, czy przedsiębiorców)
 - 5) sześć (6) osób będzie wskazanych przez organizacje społeczne zajmujące się ochroną środowiska, rozwojem regionalnym oraz przedstawiciele grupy inicjatywnej promującej i prowadzącej inicjatywę ustawodawczą w celu uznania osobowości prawnej rzeki Odry.

Art. 7.

Do zadań Komitetu Reprezentantów Odry należy między innymi:

- 1) ochrona interesów rzeki Odry w postępowaniach przed sądami oraz organami administracji, w tym w szczególności ochrona praw podstawowych Odry opisanych w art. 3 oraz dochodzenie odszkodowań na rzecz Odry zgodnie z art. 10
- 2) zawieranie porozumień dotyczących zakresu gospodarczego i rekreacyjnego wykorzystania Odry zgodnie z art. 4

- 3) koordynacja i opracowanie wspólnie z Komitetem Naukowym długofalowej strategii na rzecz realizacji podstawowych praw Odry, odbudowy jej ekosystemu oraz zapewnienie stabilności i bezpieczeństwa, uwzględniająca adaptację do zmiany klimatycznej
- 4) monitorowanie postępów wdrażania strategii oraz konsultowanie działań w zakresie odbudowy i zapewnienia dobrostanu Odry
- 5) współpraca z organami państwowymi, jednostkami samorządu terytorialnego, organizacjami społecznymi i innymi podmiotami zaangażowanymi w działania na rzecz Odry
- 6) prowadzenie wielostronnego dialogu wokół spraw ważnych dla Odry
- 7) przedstawienie zaleceń i rekomendacji dla rządu lub jednostek samorządu terytorialnego w zakresie wdrożenia i ochrony praw rzeki Odry
- 8) nawiązanie i prowadzenie współpracy transgranicznej z organami administracji publicznej, instytucjami oraz organizacjami działającymi na rzecz Odry w Czechach oraz w Niemczech
- 9) prowadzenie działań edukacyjnych oraz rozwój świadomości obywatelskiej w zakresie praw rzeki Odry
- 10) przygotowywanie rocznych sprawozdań zawierających najważniejsze informacje na temat podejmowanych działań, w tym o ewentualnych postępowaniach sądowych lub administracyjnych oraz ich efektach
- 11) ochrona i zarząd majątkiem rzeki Odry, w tym w szczególności prowadzenie działań na rzecz realizacji praw podstawowych rzeki opisanych w art. 3.

Art. 8

1. Organem doradczym Komitetu Reprezentantów Odry jest Komitet Naukowy Odry.

Komitet Naukowy Odry składa się z 10 osób:

- Dwóch (2) członków powołuje Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie.
- Ośmiu (8) członków jest wybieranych przez Komitet Reprezentantów spośród osób zajmujących się działalnością naukową w dziedzinach naukowych istotnych dla Odry (np. ochrona środowiska, biologia, geografia, hydrologia, nauki o Ziemi i środowisku, zootechnika i rybactwo, prawo, nauki społeczne).

2. Komitet Naukowy może nawiązywać szerszą współpracę z instytucjami naukowymi by zapewnić jak najlepsze wdrożenia praw podstawowych rzeki Odry opisanych w art. 3.

Art. 9

1. Statut oraz regulamin działania Komitetu Reprezentantów Odry oraz Komitetu Naukowego Odry regulują:
 - wewnętrzną organizację działania organów rzeki Odry, w szczególności kadencje poszczególnych organów,
 - zasady rezygnacji z pełnionej funkcji,
 - uzupełnienia składu,
 - formy podejmowania decyzji oraz sposób reprezentacji przed sądami, organami administracji lub innymi podmiotami.
2. Komitet Reprezentantów Odry przyjmuje lub zmienia statut oraz regulamin działania zwykłą większością głosów. Pierwszy statut oraz regulamin działania powinien zostać przyjęty w terminie 30 dni od powołania organu.
3. Komitet Naukowy Odry przyjmuje statut oraz regulamin działania zwykłą większością głosów. Pierwszy statut oraz regulamin działania powinien zostać przyjęty w terminie 30 dni od powołania organu.

Art. 10

Nabywanie mienia przez rzekę Odre w drodze spadku, odszkodowania, zapisu lub darowizny, a także ze wszystkich innych źródeł, jest zwolnione z opodatkowania.

Art. 11.

Rzeka Odra nie może prowadzić działalności gospodarczej.

Art. 12.

1. Jeżeli w skutek działania osoby, przedsiębiorstwa, jednostki samorządu terytorialnego lub innego podmiotu prawa Rzeki zostaną naruszone, w szczególności poprzez zmianę jej:

- właściwości fizycznych, chemicznych lub biologicznych,
- funkcji ekologicznych lub
- stanu ilościowego,

Komitet Reprezentantów może w imieniu Rzeki wytoczyć powództwo przeciwko sprawcy szkody i żądać:

- 1) przywrócenia stanu pierwotnego lub stanu do niego zbliżonego
- 2) naprawienia szkody poprzez zapłatę odszkodowania, jeśli powyższe nie będzie możliwe

2. Na potrzeby oceny wartości szkody wyrządzonej Odrze stan początkowy oznacza stan ekosystemu, który istniał przed działaniem powodującym szkodę, zgodnie z dostępnymi danymi historycznymi, naukowymi i środowiskowymi.

3. Komitet Naukowy Odry, na podstawie wszystkich dostępnych informacji oraz aktualnej wiedzy naukowej, przedstawia swoją opinię w zakresie:

- 1) przyczyn oraz pełnego zakresu szkody,
- 2) działań koniecznych do jej naprawienia, w szczególności przywrócenia stanu poprzedniego lub do niego zbliżonego oraz
- 3) wyceny wartości szkody.

4. Odpowiedzialność względem Rzeki jest solidarna jeśli szkoda została wyrządzona przez więcej niż jedną osobę lub podmiot.

5. Jeśli szkoda powstała wskutek długotrwałego i rozproszonego działania wielu podmiotów, obowiązek przywrócenia stanu pierwotnego lub wypłaty odszkodowania rozkłada się proporcjonalnie względem wszystkich sprawców szkody. Komitet Naukowy Odry, w oparciu o wszystkie dostępne informacje oraz aktualną wiedzę naukową, przedstawi wytyczne w zakresie najlepszego sposobu naprawienia szkody lub ewentualnej wyceny wartości odszkodowania oraz wpływu poszczególnych podmiotów na powstanie szkody o charakterze długotrwałym lub rozproszonym.

6. W postępowaniach odszkodowawczych rzekę Odrę reprezentuje Komitet Reprezentantów Odry na zasadach ustalonych w jego statucie oraz regulaminie.

Art. 13.

1. Rzeka Odra nie ponosi odpowiedzialności wobec jakiejkolwiek osoby, grupy osób, rządu, jednostki samorządu terytorialnego lub innego podmiotu za szkody wynikające z wykonywania naturalnych funkcji, w tym między innymi naturalnego przepływu, powodzi, suszy.
2. Zachowując prawa podstawowe Odry wskazane w art. 3, Rząd, jednostki samorządu terytorialnego, obywatele oraz inne podmioty mogą podejmować działania w celu ochrony przed zagrożeniami wynikającymi ze spełnienia swoich naturalnych funkcji przez Odrę.

Art. 14

Minister właściwy ds. środowiska zapewni finansowanie niezbędne do realizacji celów ustawy, w tym przede wszystkim zapewnienia ochrony praw podstawowych Odry wymienionych w art. 3 oraz sprawnego funkcjonowania organów rzeki Odry.

Art. 15.

Nadzór nad działalnością rzeki Odry sprawuje minister właściwy ds. środowiska.

Art. 16.

W stosunkach międzynarodowych Odra jest reprezentowana przez rząd Rzeczypospolitej Polskiej. Rząd Rzeczypospolitej Polskiej, reprezentując Odrę w stosunkach międzynarodowych, będzie konsultować się z Komitetem Reprezentantów Odry w sprawach dotyczących ochrony i zarządzania rzeką.

Art. 17.

Ministerstwo Środowiska wraz z Państwowym Gospodarstwem Wodnym Wody Polskie będą odpowiedzialne za stosowanie niniejszej ustawy w porozumieniu z innymi instytucjami oraz zainteresowanymi władzami samorządowymi. W zakresie praw Odry (w szczególności prawa własności) oraz działań przypisanych Państwowemu Gospodarstwu Wodnemu Wody Polskie ustawa z dnia 20 lipca 2017 r. – Prawo wodne (Dz. U. z 2017 r. poz. 1566 z późn. zm.) zostanie dostosowana do treści niniejszej ustawy.